

Mondriaan of Sprokkelhorst?

KRISZTI VÁKÁR

Op een late namiddag in het voorjaar van 2001 werd de afdeling Negentiende Eeuw van het RKD verrast door een bezoeker met een interessante pastel. Die pastel, getekend op strokarton, liet de voorstelling zien van drie sierlijke witte flamingo's in ondiep water tegen een geabstraheerde achtergrond, die was opgebouwd uit paarse, paarsblauwe en lila tinten met hier en daar een grasgroen accent (afb. 1). Rechtsonder op de tekening was het monogram PM te lezen en de achterkant liet het volgende opschrift zien: 'Herinnering aan Artis '08 voor je verjaardag van Piet'.

Het monogram PM bleek overeen te komen met het monogram dat Piet Mondriaan (1872-1944) in zijn vroege werk gebruikte. En ook de herkomst leek op het eerste gezicht interessant genoeg om de pastel aan een nader onderzoek te onderwerpen. De pastel was namelijk afkomstig van een nicht van Cornelia Maris-den Breejen. Deze Cornelia was de vrouw van Simon Maris (1873-1935), die lange tijd bevriend was met Piet Mondriaan.¹ Die nicht had de pastel vervolgens aan de vader van de huidige eigenaar nagelaten. Dat alles leek op een interessante en betrouwbare herkomst.

Toevalligerwijs werden op dat moment in Teylers Museum in Haarlem de voorbereidingen getroffen voor een tentoonstelling over 'Kunstenaars in de dierentuin. Tekeningen, schilderijen en sculpturen van beesten in Artis'. Zowel conservator Frank van der Velden als Mondriaankenner Joop Joosten bogen zich over de pastel. Joop Joosten sloot niet uit dat het werk een vroeg werk van Mondriaan zou kunnen zijn, aangezien van Mondriaan ook bloemen en kopieën van oude schilderijen bekend zijn, werken die afwijken van zijn meer gekende oeuvre. Duidelijk was wel dat zowel het onderwerp (exotische vogels) als het medium (pastel) ongebruikelijk waren binnen het oeuvre van de kunstenaar. Maar de tekst op de achterzijde van de pastel, zo werd geconcludeerd, was duidelijk niet van de hand van Mondriaan zelf. Onder het opschrift was een zelfde, inmiddels vervaagd opschrift te zien van een andere hand. Mogelijk had iemand dit slecht te lezen opschrift er nogmaals op gezet.

Ook de datering van de pastel, 1908, hoefde niet per se te duiden op de datum van vervaardiging van het werk, maar zou ook kunnen verwijzen naar een uitje naar de dierentuin in dat jaar. Het werk zou ook gemaakt kunnen zijn door Mondriaan tijdens zijn opleiding aan de Rijksakademie in Amsterdam (1892-1897), waar studenten geregeld naar de dierentuin gingen om te tekenen naar het leven. Van vele kunstenaars die deze opleiding volgden, zijn werken bekend die in Artis zijn gemaakt.

Piet Mondriaan monogrammeerde zijn werk pas vanaf 1910 geregeld met PM, maar hij experimenteerde nog veel met zijn signatuur net als met zijn schilderstijl. Bovendien was het volgens Joosten mogelijk dat Maris de tekening had gesignd, aangezien Maris tussen 1912 en 1914 de bevoegdheid had Mondriaans werk te signeren tijdens diens verblijf in Parijs. Vooral bij de vroege werken van Mondriaan zijn nog veel onduidelijkheden rond de datering en echtheid van de werken. Joosten kwam uiteindelijk tot de voorzichtige conclusie dat het 'zeer wel mogelijk' was dat de tekening van Mondriaan zou kunnen zijn, 'al is daarvoor nog geen concreet bewijs'. Het vakmanschap waarmee de tekening werd vervaardigd, aldus Joosten, kan overeenstemmen met dat van Mondriaan, 'maar in onderwerp en in stijl heeft het niets met Mondriaan te maken'.

Teylers nam 'het onzekere voor het zekere': het werk werd op de tentoonstelling als een van de topstukken gepresenteerd en trok onmiddellijk de aandacht van de pers.² De primeur van een nieuwe vroege Mondriaan werd al voor de opening begin maart 2001 gretig door de media overgenomen, en breed uitgemeten, zelfs door het NOS journaal.³

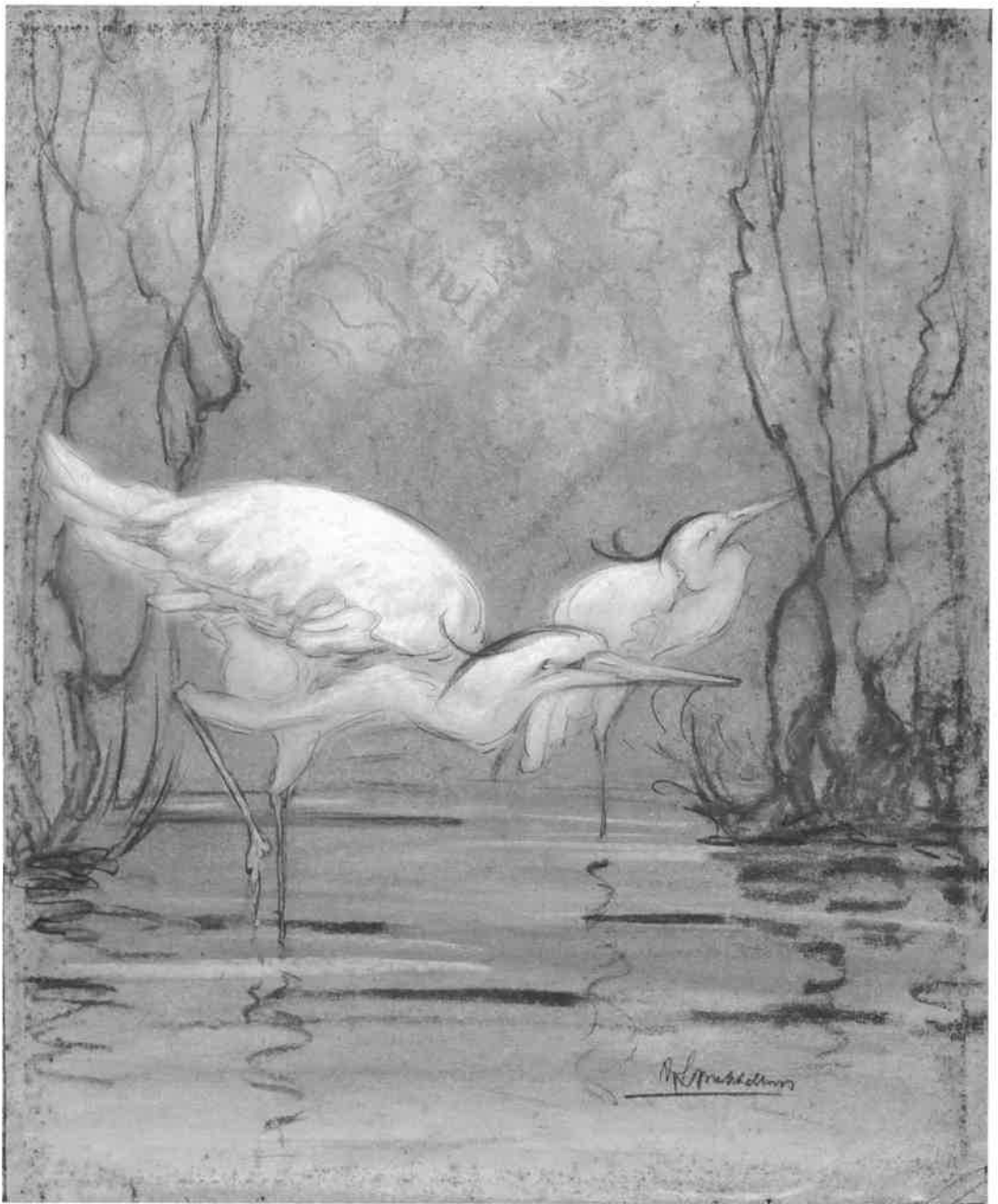
De publiciteit deed ondertussen haar werk: half juli 2001 kwam op het RKD een brief binnen uit België met een bijgesloten foto van een pasteltekening. De foto liet een werk zien met twee zilverreigers in het water tegen een geabstraheerde achtergrond in paars, paarsblauw en lila met lichtgroene accenten (afb. 2). De verwantschap met de vermeende Mondriaan was groot, in het bijzonder het opvallende kleurgebruik, de geabstraheerde achtergrond en de weergave van de poten en hun reflectie in het water, waren opvallend.

1. A. Sprokkelhorst, *Flamingo's*, pastel op strokarton, ca. 55,5 x 45 cm, particuliere collectie

Het werk was rechtsonder in de hoek gesigneerd, maar de signatuur was nauwelijks te ontcijferen. Een ding was duidelijk: er stond niet de naam van Piet

Mondriaan. Verder bleek dit werk ook op strokarton getekend te zijn en van nagenoeg hetzelfde formaat als de *Flamingo's*, die op dat moment in het Teylers

2. A. Sprokkelhorst, *Zilverreigers*, pastel op strokarton, ca. 54 x 44 cm, particuliere collectie

Museum werd tentoongesteld. De *Zilverreigers* waren weliswaar van mindere kwaliteit dan de *Flamingo's* maar leken toch van dezelfde hand te zijn. Door de publiciteit over de nieuwe Mondriaan kreeg het RKD al snel steeds meer brieven van mensen die een vergelijkbaar werk in hun bezit hadden. Deze werken waren alle onleesbaar gesigneerd,

maar duidelijk wel van dezelfde, maar voornamelijk onbekende hand.

In 2002 volgde een kleine doorbraak: een trouwe bezoeker van het RKD toonde een pastel met op de achterzijde een etiket met de naam A. Sprokkelhorst. Deze pastel, met twee zilverreigers staand in het water, was geveild bij het Haagse Venduehuis

der Notarissen in 2001.⁴ Door dit etiket kon de aanvankelijk onleesbare signatuur voor het eerst worden ontcijferd.

Nu jaren later: zijn ruim 32 werken van A. Sprokkelhorst bekend. Het zijn bijna allemaal pastels op karton, in dezelfde kleuren. Het overgrote deel bestaat uit flamingo's, reigers, kakatoes en andere exotische vogels tegen een geabstraheerde achtergrond in paars, paarsblauwe, lila en lichtgroene tinten. Verder zijn vijf stillevens bekend: een man met een ploegend paard op een akker, een genrestuk en een schilderij met harlekijns en kabouters dat opdook op een Londense rommelmarkt.

Wanneer we het gehele oeuvre van A. Sprokkelhorst bekijken, is duidelijk geworden dat de pastel met de *Flamingo's*, die eerst aan Mondriaan werd toegeschreven, toch hoogstwaarschijnlijk van de hand van A. Sprokkelhorst is. Alle werken van Sprokkelhorst zijn gesigneerd en op één werk na (8 september 1926) ongedateerd. Het gaat om het hierboven vermelde werk *Zilverreigers*, met het etiket A. Sprokkelhorst. Alle werken zijn hoogstwaarschijnlijk in de eerste helft van de twintigste eeuw gemaakt. Maar wie is die raadselachtige kunstenaar Sprokkelhorst?

Over Sprokkelhorst is bijna niets bekend. Zijn naam komt niet voor in de kunstenaarslexica noch in de kunsthistorische literatuur. Mogelijk gaat het om de Amsterdamse fotograaf Albert Klein Sprokkelhorst (1887-1968), die zowel in Amsterdam, Bussum als Den Haag werkzaam was en later cabaretartiest werd. De werken die tot nu toe bekend zijn, zijn gekocht in Den Haag, het Gooi en Amsterdam. Het zou ook kunnen dat de naam Sprokkelhorst een pseudoniem is van een nog onbekende kunstenaar. Wellicht was Sprokkelhorst een echte broodschilder die naast zijn reguliere werk aantrekkelijke pastels verkocht en alleen voor dit werk zijn pseudoniem gebruikte.

Nog een mogelijkheid is dat het om een kunstenaress ging, die nadat ze getrouwd was de naam van haar echtgenoot aannam. Op het werk met het etiket op de achterzijde staat: 'Zilverreigers 8 sept. 26, A. Sprokkelhorst, p.a. de Haas, Huizerweg 223 (huize de Meeuw) Blaricum'. Het adres Huizerweg nr. 223 bestaat niet meer. Wel blijkt uit krantenadvertenties in de *Laarder Courant De Bel* uit 1925 dat op dat adres kamers te huur waren voor een echtpaar of een dame, met of zonder pension.

De naam Sprokkelhorst blijkt uit Lochem (in de buurt van Laren) afkomstig te zijn waar twee boerderijen staan, namelijk 'Klein Sprokkelhorst'

en 'Groot Sprokkelhorst'. Sprokkelhorst zou een verbastering zijn van de oorspronkelijke naam 'Strookappe', dat verwijst naar de dakbedekking van de boerderij. Het was gebruikelijk om iemand aan te duiden met de naam van de boerderij waar hij woonde.

Een andere mogelijkheid diende zich aan tijdens een gezamenlijk project met de dierentuin Artis waarin de kunstcollectie van de dierentuin werd beschreven. Toen stuitte ik op een pastel van een ara, recent aangekocht door de dierentuin met de signatuur 'Jac. Huller'.⁵ Deze blauwe ara had precies hetzelfde silhouet als een pastel van een kaketoe, met de signatuur A. Sprokkelhorst, alleen dan zonder kuif. De ara is in dezelfde blauwpaarse kleur als Sprokkelhorst gebruikte, getekend. Ik hoopte dat dit een nieuw aanknopingspunt zou zijn in het oplossen van het raadsel Sprokkelhorst. Helaas is het speurwerk naar A. Sprokkelhorst en Jac. Huller tot op heden op niets uit gelopen.

Inmiddels is ook de pastel met de drie sierlijke flamingo's van eigenaar gewisseld. De nieuwe eigenaar die het werk op een kleine Belgische veiling als een Mondriaan aankocht, werd op het RKD uit de droom geholpen. Sprokkelhorst blijft tot op heden een mysterie.

1. P. Gorter i.s.m. F. van Burkom, 'Mies Maris' vergeten Mondriana', *Jong Holland* 14 (1998) nr. 2, p. 33.
2. *Kunstenaars in Artis*, tent.cat. Haarlem (Teylers Museum) 2001, pp. 60-61.
3. Den Haag, RKD, afdeling Persdocumentatie, persdocumentatie Piet Mondriaan 7 en 8 maart 2001.
4. Veiling Den Haag (Vendushuis der Notarissen) 19-21 december 2001, nr. 469.
5. Amsterdam, Natura Artis Magistra, Artis -Archief, archiefkaart Jac. Huller.